

نقد و تحلیل

غریبه شرق اثر لری

تورکیاته عائد مملکت مزده انتشار ایدهن اثرلر حقنده غرب محافل علمیه سنک نهلر دوشونون کورینی، نه کی تنقیدات و مطالعاتده بولودقلری کوسترمک، شهنسز، مجموعه مزک باشلیجه وظیفه لرندن برینی تشکیل ایدهر. ایشته بومقصدله، «کوپریلی زاده فؤاد بک» ک «تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر» ی حقنده فرانسانستیتوسی اعضاسندن موسیو «قله مان هو آر» له، آلمان تورکیا تجیلرینک «دووا یه ن» ی صایلان پروفیسور «مورتمان» ک و «بودایشته» دارالفنوننی تورک فیلولوژیسی مدرسی پروفیسور «ژول نهیموت» ک مختلف آوروپا علمی مجموعه لرنده منتشر تنقید و تحلیل لری عیناً ترجمه و نشر ایدیوروز.

کوپریلی زاده محمد فؤاد، تورک ادبیاتنده ایلك متصوفلر: تورکجه، استانبول، مطبعه عامره ۱۹۱۹؛ جلد ۸، ۸ - قطعه سنده ۴۴۶ صحیفه - متندن باشقه ۲ رسم و ۱۲ طاش باصمه سی موسیقی نوطه سیله.

محقق، تورکیاده دیکشن برشی وار. ایشته سزه، ذاهایکی سنه وار یوق، انتشار ایتمش بویوک برجلدکه، وقتیه بیلدی کمز شینلرک هیچ برینه بکزه میور. بو زه یالکز یکی واقعه لر کشف ایتمک ویا غیر کافی معلوما تمزی تماماً مقله قالمیور؛ بلکه طرز تخریری اعتباریه قوتلی تاثیرلر یاپیور: زیرا، غربی آوروپا دارالفنونلرنده او کره تیلن تاریخی و ادبی انتقادک الک حیقی اصوللرینک پوراده تطبیق ایدیلدیکنی، تقدیره قدار کیدن رحیرتله کورویوروز. اثر عثمانلی تورکجه سنده یازیلش اولدینی حالده فرانسزجه دوشونولمشدر دینیه بیلیر: فی الحقیقه اکثریسی، بزم ایچون یونانجه کبی، مسلمان شرق ایچون علم لسانی اولان عربجه دن مقتبس علمی تعبیرلر یاننده، مقابل فرانسزجه کله لرک دوغرو دن دوغرویه نقل ایدیلش صورتلرینه ده راست کلیوروز. «کوپریلی زاده محمد فؤاد» استانبول دارالفنوننی تورک ادبیاتی تاریخی مدرسیدر، بوندن ما عدا «وطن پرورانه حسیاتیه معروف بر محرردر» [۱]. قوللاندینی لقب، اسکیدن تورکیایه نامدار صدر اعظم لر ویرمش شانلی برعائله بی خاطر لایتمده در. عثمانلی ایمپراطورلنی بو قیراطده مورخلره مالک اولمش اولسه یدی، بوملتک قلاسیک مؤلفلرینک تاریخلرنده کی

[۱] روو دوموند موزولان، ج ۳۸، مارت ۱۹۲۰، ص ۲۴۲

ایلك بابلری دولدوران چوجوقه ماساللك حقی چوقدن ویریش اولاجقدی؛ وکوپرولور عیارنده دولت آدمیرینه مالک اولسهیدی، بوکون ایچنده چالقاندیغنی کوردیکمز حال ووضعیته دوشمش اولمایه جقدی [۱].

«محمد فؤاد» ک خصوصی برکتبخانه سی واردرکه، بونده استانبول مطبعه لرینک هنوز غربی آوروپایه کله مش اولان صولک نشریاتنک یاننده، نادر وحتی اکثریسی یکانه یازمه نسه خلهر بولونمقدهدر؛ کتابیات قسمنده بولردن یکریمی قاداری قید اولونمشدر. بو مساعی آلتلرینک یاننده عمومی کتبخانه لرله خصوصی قولکسیونلرک قیصفا نجلقله صاقلا دینی یازمه لریده قوللانه یلمشدر: بولره عاند ویردیکی فهرسته، عددلری اللی یدیدن آشاغی دکدر: هر نوع تدقیقات و تحریات ایچون نه توکنمز بر معدن! ایشته بوسایه ده، بوندن اول طالعک بوسفور قییرینه ربط ایتمه دیکی قارئلرجه غیر قابل وصول متعدد تورکجه مجموعهلرده برچوق علمی مقاله لر نشر ایتمش اولان مؤلف، سیاسی احوال، کاغذک آزلنی و عمله اجوراتنک بهالینغی مساعد اولور اولمازانتشار ایده جک اولان برصیر! غیر مطبوع اثرلرینی خبر ویرییور. تنی ایده لم که بوامکان بر آن اول حصوله کلسین.

بشیمدیلك، مورخک، ایچریسنده اسکی، تورک ادبیاتنک ۱۴۵۳ ده استانبول فتحندن اول اورتا آسیا و آناتولی ادبیاتی کی شیمدی یه قدار پک آز تدقیق ایدیلمش بر ساحه ده کی متبحرانه تحریاتنک نتیجه لرینی تکشیف ایتمش اولدینی دورت یوز کسور صحیفه یی قاریشدره طوره لم. فی الواقع، بوجلد تماماً آیری ایکی قسمه منقسم ایسه ده، آرالزنده یه فکری برتلسسل وارتباط موجوددر؛ و مؤلف بونک، حرکت و مواصلت نقطه لرینی تدقیق ایتمشدر. شویله که: برنجیسی برطریقت مؤسسسی اولوب «دیوان حکمت» عنوانیه معروف چقتایجه منظوم دیوانک نامنه اضافت اولوندینی «شیخ احمدیسوی» یه، ایکنجیسی ده کذا بردویش و اناتولینک بر خلق شاعری اولان «یونس امره» یه تخصیص ایدیلمشدر.

«احمدیسوی» (تورکستان چینیده کی) آفصو یالتنک «سایرام» نامیه معروف و بوشهردن ۱۷۶ کیلومتره مسافه ده واقع اوفاجق قصبه ده دوغمشدر [۱]. تاریخم نهرینه آقان شاهیارک قوللردن بری اولان قره صو ازرزنده در. بوشهور متصوف هانکی دورده دنیا به کلمشدر؟

[۱] بومقاله نک ۱۹۲۲ ده یعنی استانبول دشمن اشغالنده ایکن یازیلدیغنی خاطر لاته لم [مترجم].

[۲] سایرام بوکون ایچبابدر [محمد فؤاد، ایلك متصوفلر، ص ۱۶۰ - نوط ۱].

بونک تاریخی شهبه لیدر ؛ میلادک ۱۱ نجی عصری اورتهلرنده دوغمش اولدینی قبول اولونهبیلیر . ترجمه حالنه عائد افسانوی بره نظره عرض ایدن تواتره کوره، هجرتک ۵۶۲ (میلادک ۱۱۶۷) سنه سنده یوز یکریمی یاشنی متجاوز اوله رق وفات ایتمشدر . اساساً ریاضت عملیه لریله مألوف برعائله یه منسوبدر ؛ باباسی شیخ ابراهیم اورانک اک معروف درویشلرندن ایدی . مدرسه ده طلبه ایکن ، بوکون «تورکستان» دینیلن وطاشکنند - اورنبورخ خطی اوزرنده کی استاسیونلردن بری اولان «یسی» شهرینه کیتمشدی [۱] . بو یسوی (یعنی «یسی» یه منسوب) عنوانی اوزماندن قالمش ، ونامی ، مولدی اولان قصبه یرینه بوشهره مضاف اولارقم عمرینک صوکنه دیکن دوام ایتمشدر . بوراده «ارسلان بابا» دن فیض آلمش اولسه کرکدر . فقط بو مرشدک ، یسوینک معنوی تربیه سی خصوصنده کی تاثیر ی پک بویوک اولمالیدر . زیرا بو شیخ و امام ، کنج احمدک شهره کلیشندن پک آز صوکر ا ارتحال ایلمه مشدر .

«بخارا» اوزمان سامانیلرک پایتختی اولق اعتباریله حائز اولدینی سیاسی اهمیتی غائب ایتمشدی . فقط «ماوراءالنهر» ایالتنک اسلام عالمی ایچون اک مهم مرکز اولارقم قالمشدی . بوراده ، اسمنی «برهان الدین عبدالعزیز بن عمر» نامنده برندن آلان «آل برهان» نامیله معروف بر حنفی عائله حکم اییدیوردی . بو ذات ۱۱ نجی عصری صوکنه یاریمنده ویا ۱۲ نجی نک ایلک سنهلرنده یاشامش اولمالیدر . بوشهرده کنج احمد «شیخ یوسف همدانی» یه انتساب ایتمش و بوده کندیسنی ، ایلک ایکی مریدی اولان «عبدالله برقی» و «حسن انداقی» دن صوکر اتکیه نک سوق و اداره سنه مأمور ایتمشدر . فقط «یسوی» ، شیخنک کندیسنه تودیع ایتدیکی بو خدمته قالمش و بونی شیخنک دردنجی مریدی اولان «عبدالحالق غجدوانی» یه تودیع ایدهرک «یسی» یه دوئممشدر . بونک سببی بیلینه میور .

تواتره کوره آلتمش اوچ یاشنه کیرنجه ز اویه سنک برکوشه سنه اوچ آرشین درینلکننده ، شو حالده قسماً یر آلتنده ، بر اعتکاف محلی یاپدیرمش و اوراده انزوایه چکیلمشدر ؛ نته کیم دیوان حکمتک مختلف فقرهلرنده بوکا اشارت ایدهر . مع مافیله بوازووا ، دنیادن ال چکمک ایسته یین صوفینک تخیل ایتدیکی قادر دوام ایدمه مشدر . هر طرفدن قوشوب

[۱] باقیکر : مارتین هارتمان ، چین تورکستانی ، تطبیق جغرافیا ، ۳ نجی صیرا ، ج ۴ - هالاه ۱۹۰۸ ، ص ۱۰۵ ، نوط ۹۰ [آلمانجه] .

کلن مریدلرک چوقاقی، اوکا، بونی ایسته دیکی قادار تمیدیه مساعده ایتمه مشدر. منظوم اثرلرینه نظراً وقار، بصیرت و رزانت صاحبی بر درویش اولوب، عجمستانده کی طریقتداشارینک عادتلری خلافت اولارق، شریعت مقتضیاتنه قارشلی لاقیدی اظهار ایتمدی. اوغلی «ابراهیم» کندیسندن داها اول اولمشدی؛ فقط کوهر خوشناز (ویا شهناز) اسمنده بر قیز براقشدرکه، بوندن، صحتی آزچوق مشکوک غلبهک برنسل ظهور ایتمشدر. مشهور سیاح «اولیا چلی» کندیسینی بو سلسلهیه منسوب عد ایدر.

«احمد» یسیده ارتحال ایتمش اولوب اوراده مدفوندر. ۷۹۹ (میلادی ۱۳۹۶) ده «تیمور» رایحه قدسیتی دویان درویشک مرقدینی زیارت مقصدیه «طاشکند»ه کیتمش و خاک عطرنا کی اوزرینه بر بویوک بنا، بر تره انشاسنی امر ایتمشدر. بونی انشایه مأمور اولان، بو آبدیه زیارت ایدن اوروپالی سیاحلرک و خاصه ۱۹۰۵ [۱] روس علمی سفر هیئتک کشف ایتدیکی وجهه، «حاجی حسین شیرازی» اسمنده بری، بناء علیه شیرازی بر عجم ایدی. عجم مورخی «میر خوند» ک روایتنه کوره، بو محتم بنای اکیچون ایکی سنه لازم گلشدر. شو حالده بو مؤلفک ویردیکی تاریخ ۸۰۱ (۱۳۴۸) اولارق تصحیح ایدیلیدر. نته کیم تره یه عاند کتبه بونی واضحاً اثبات ایتمشدر.

«احمدیوی» بر طریقت تاسیس ایتمش و قواعدینی وضع ایله مشدر. وطیبی مریدلرینه، هر مسلمان ایچون لازم کلن وجابدن ماعدا، زهد و پرهیز کی اسلامک بوتون متصوفلرنده کورولن قیوداتی ده الزام ایتمشدر. فقط کندی طریقتی ساثرلرندن تفریق ایده جک بر خصوصیت بولونق لازم کلیوردی. اونک ایچون خصوصی بر سلاملاشمه طرزلی وضع ایتمشدر: بو طریقت منسوبلرندن ایکی کیشی بر برلرینه تصادف ایدنجه هر ایکسی ده صول اللرینک آرقه سنی یره دوغرو چویرر، و صاغ قوللریله بر برلرینک صیرتی دولارلر: هر حالده متنندن بویله بر شی آ کلاشیلور (ص ۱۱۴). درویشلر اجتماع ایدنجه، ذکر دینیلن خصوصی بر تعلیم یاپیلیر. احمد یسوینک مریدلری ایچون، پک غریب اولارق «ذکر آره» یعنی «دستره ذکر» دینیلن برنوع ذکر موضوع بختدرکه، بوتسمیه نک سببی، بو آیین اثناسنده بوغازدن چیقان سسبلرک بو آلت کورولتوسنه بکزه مه سیدر. ذکر شویله اولویور: «اللر ایکی اویلوقلر اوزرینه قوتولور (طیبی درویش ترزیرلر کی

[۱] مرکزی آسیا تدیقاتی بین الملل جمعیتک بولتینی، پترسبورغ، ۱۹۰۷ [فرانزجه].

باغداش قورارق او طورمش اوله جقدر) و کوبکه قادار کیرن درین بر شہیق ایله ہا سسی چیقاریلیر (یعنی رتہ لر داخلندہ کی ہوا تماماً اخراج ایدیلیر) ؛ بعدہ کوبکک آتتہ قادار ایچ چکیلہرک درین بر نفس آلینیر؛ و بو، مارانغوزک بر تحتہ کسرکن چیقارندی کورولتویہ مشابہ بر طرزده ، اوزاتیلیر . پک واضحدرکہ بویله شدتلی بر تمرین ، او قادار چوق دفعہ تکرار ایدیلنجه ، دماغہ تاثیر ایدہرک بونی جذبہ حالندہ بر اویوشوقلغہ اثنا ایدر . اساساً متصوفلرک آرادینی حالده بودر . بوسایہدہ، حسک فوقندہ کی عالم ایله تماسدہ اولدقارینی تصور ایدرلر .

احمد یسوینک بویوک مزیتی، فکرلرینی نقل ایچون تورک لسانی واسطہ انخاذایدن و بو صورتہ مسلمان اورتا آسیا مدنیتنک بیان آلی اولان عجمجہنک تاثیراتندن کندی قورتاران بر تصوف جریاتی وجودہ کتیرمش اوله سیدر . بو اعتبار ایله ، آنا دہلی تورکجہ اولان ہر فردک منت و شکرانہ لایقدر: معلومدرکہ، لہجہلری آرا لرنہ پک آز فرقلہ، بولسان، سیبریانک جنوبندہ کی اورخوندن بالقان یاریم آطہ سندہ کی بوسنہ ہر سکہ قادار، عظیم بر ساحدہ حکمفرمادر . اونک ایچون « دیوان حکمت » اسمندہ کی اثری، اصلی متن اللہ اولسہیدی، بولسانک اکاسکی آبدہ لرندن بری اولاجق، زیرا همان همان « قوداتقو بیلک » ایله ہمزمان و « تومسن » ایله « رادلوف » طرفندن اوقونمش اولان کتابہ لہ نظرآ یالکز اوچ عصرلق بر زمان فرقی کوسترمش اوله جقدی .

فقط ایش بویله دکلدلر . « احمد یسوی » یہ عطف ایدیلن منظوم اثرک یازیلش اولدینی شرق تورکجہ سنک، نسبتاً یکی اوصافدہ بولوندیغنه ایچہ زمان اول نظر دقتی جلب ایدنلر اولمشدر [۱] . « فؤاد » دہ، طبیعی، بونی ہر حالہ بیلہ جکدی؛ ونتہ کیم اودہ بو خصوصہ عینی طرزده مطالعہ بیان ایدیور . حتی یسوینک، کندی نامی آلتندہ کورولن شعرلرک حقیقی ناظمی اولوب اولمادینی بیلہ سؤالہ دکر . « فؤاد »، بونلرک، عینی طریقہ منسوب و عینی اسمی طاشیان، فقط داہامؤخر بردورہ ، مثلاً میلادک ۱۴ نجی ویا ۱۵ نجی عصرلرینہ منسوب اولان بر دیگر شاعرک اثری اولدینی فرضیہ سنی ایلری سورویور: زیرا لسان، داہا اسکی دکلدلر، دیور .

ہر نہ حال ایسہ ، بومسلمان عزیزک نامی آلتندہ رواج بولان شعرلر مجموعہ سی، اورتہ

[۱] بونظمارک صحت و موثوقیتی حقندہ باقیکر: مارتین ہارتمان، تورکستاندہ کتابچیلق و باصہ لہ، برلین السنہ شرقیہ مکتبی مجموعہ سی ، ج ۷ ، (۱۹۰۴) ص ۷۹ الخ .

آسیاده خلقجه پک مرغوبدر : هپسی ده یکی یازمه لره مستند اولق اوزره استانبولده بر، قازانده دورت ، طاشکننده بر (طاش باصمه سی) طبیعی اولمه سی ، بورالده اثرینک تقدیر اولونوب اوقونمقده و آرانمقده اولدیغنه برر دلیلدر. «احمدیسوی» هر نه قدار بویوک برشاعر دکلسه ده ودرین برمتصوف اولمقدن باشقه برشهرت ادعاسنده بولونمیورسه ده ، اووقته قدار یالکز عجمجه یه کچمش اولان صوفی فکرلرینی تورک لساننه ترجمه ایتمک وکندیلرینه مال ایتمک صورتیه ، وهنوز اسلامیه یکی کیرمش تورک قومنی تریبه ایتمش اولق اعتباریه ، بویوک بر عزیت ابراز ایتمشدر . بوندن ماعدا ، مؤلفمزه نظرآ ، بودورلرده داها موجود اولدینی فرض ایديلن خلق تورکیلرنده کی ملی عنعنیه صادق قاللشدر . واقعا المزده بوکا هاند هیچ بر دلیل واثبات یوقسه ده ، بونی قبول ایتمه مک ایچونده برسبب کافی موجود دکلدر . خلاصه ، بو ادبی نقطه نظرده ، « احمد یسوی » ، محمد دینک اورتا آسیایه ادخالندن اول کندی ملتداشرینه مانی وبودی اثرلرینی مال ایتمک ایچون مجاهده ایدهن مجهول ترجمانلرک پیرویدر .

احمد یسوی نک تأسیس ایتمدیکی طریقتدن متشعب دیگر ایکی طریقت بری «نقشبندی» دیگرکی «بکتاشی» در . اولکیسی ماوراءالنهر وخراسانده اوقادار جابوق انتشار ایتمش ایسه ، بونک سببی ، یسوی لرک بوکا یول آچمش اولمه لیدر . مع مافیله بونلرک داها اوزاقلره قدار کیتدکلری و تورکیاده برچوق منسوبلری بولوندیغی ده معلومدر . «بکتاشیلر» هکلنجه ، بوراده آ کلاشمق لازمدر . بو طریقت ، واقعا ، حاجی بکتاشک نامیه آ کیلیر و تأسیس کیفیتی اوکا اضافه اولور . بونک یکیچریلرک تأسیسی وبو انضباطسز ملی محافظ اوردوسنک ۱۸۲۶ تاریخنده کی الغاسی صیراسنده کی رولی ، وبالاخره ، اربابی ایر کج (احراق بالنار کیفیتی تطبیق ایتمه ین ملت لرک رافضیلری ایچون بو تعمیری قوللانمق جائزه) دار آغاچنه لایق اولان «حروفیلک» مذهبیله عقائدینک ناصل تفسیح ایتمدیکی معلومدر . آنجاق ، منسوبلرینه اضافه اولونان بو اسمک یا کلش قوللانیلیمقده اولدینی پک اوقادار معلوم دکلدر . «بکتاش» ، مورخ هاشق پاشا زاده نک بر فقره سندن آ کلاشیلدینی وجهله ، عثمانلی ایمراطور لفنک تأسسندن اول آناتولیده برلشمشدی ؛ واوراده هیچ بر طریقت تأسیس ایتمش دکلدی . بو کون نامنی طاشیبان طریقت ، آنجاق هجرتک ۹ نجی (میلادک ۱۵ نجی) عصرنده وجوده کلش و حقیقی مؤسسای اولمایان بو عزیز متصوفی پیر اتخاذایده رک اونک مبارک اسمنک حمایه سی آلتنه کیرمشدر . ایشته یکی وثیقه لردن بو آ کلاشیلور . بناء علیه شیمدی یه قدر «ژورژ

یاقوب» ك «بكتاشیه» و «م . چودی» نك «اسلام آنسیقلوپه دیسی» نده کی وردکاری معلومات اوکا کوره دوغرو لتولوق لازم کلیر .

۲

حاجی بکتاشك نامی زی «آناطولی» یه کتیریور . اموی و عباسی خلیقه لری عسکر لری نك متادی آقینلریله خراب اولمش و بویوک بر مقدارده اسیر آوی ایچون مساعد بر میدان تشکیل ایتمش اولان بو بدبخت قطعده ، پارلاق ماضیسنه عائد اولوق اوزره ایمپراطورلق دوری آبده لری نك تنها خرابه لر نندن باقده برشی قالمامشدی . «سلجوقیلر» طرفندن «ماوراء-النهر» دن کتیریلن کوچیه تورك قبیله لری نك حاوولی ، زحمتسزجه وقوع بولمشدی . یالکنز ۱۳ نجی عصرده یکی برحیات آنازی کورونمکه باشلاپور؛ برنجی «علاءالدین کیقباد» آلتون پاره لر ضرب ایتدی ریور (سلفلری یالکنز کوموش پاره ضرب ایتشلردی) ، سوریه دن معمارلر کتیرتورک جامعلر یاپدی ریور، عرب لساننده کتابه لر یازدی ریوردی [۱] . خلفلری زماننده ، خاندانك اجرا آتی فارسی لساننده یازان مورخلر بولونویور . عائله سی اسکی «باقتریا» ده کاشن «بلخ» شهرینه منسوب «جلال الدین رومی» قونیه ده (مولوی دیدکاری) دوز درویشلر طرفتی تأسیس و بونك اخلاقی دستورلری «مثنوی» اسمنده کی اثرنده کوزل فارسی بیتلره وضع ایدیور . بونکه برابر، تورکجه ، خاندانك و خلقك تکلم لسانیدر . آنجاق، هنوز ادبی بررول اوینایه جق قادار اینجه لمه مشدر . هنوز تبیل حالنده در . بو دوره عائد شعرلر و نثر پارچه لری قالمشدر . بونلر تورك لسانك تمادسی نقطه نظرندن اهمیتلیدر ؛ فقط بو نیم مدنیرك ادبی انکشافلری نك تدیقی ایچون او قادار مهم دکلدیر .

« یونان - روما و خریستیان افکار و عنعناتی بقایاسیله دریجه مشبوع » بر محیطده (ص ۲۳۱) خریستیانلغك ایلك جماعتلری نك تأسس ایتدیکی آناطولی، دینی - تصوفی بر فعالیتك مرکزی ایدی: ایراندن ، مصردن ، عراقدن ، سوریه دن ، خراسان و ماوراء-النهر دن هر طرفه درویشلر قوشوب گلشدی ؛ خلافتك شرق ایالتلری ایچون بونك سببی بسیطدی : چونکه موغول استیلا سندن قاجیورلردی . «شمالی آفریقا» بیله بورایه واعظلر

[۱] مؤلفك بیاناتنه رغماً، روم سلجوقیلری طرفندن براقیلان معماری آبده لر نده تورککله عائد بر شی بولوق ممکن دکلدیر .

کوندہ ریوردی؛ بوکاشاہد «عقیف الدین سلیمان التلمسانی» [۱] در. روم سلجوقی سلطانلرندن «علاء الدین کعباداول» ک اوغلی «غیاث الدین کیخسرو ثانی» زمانندہ «بابا الیاس خراسانی» نک مریدی «بابا اسحاق» نامندہ بری کندیسنه پیغمبر سوسی وریوردی، وخلق، تونیہ ده حکومت سورده حکمدار علیهنه قالدیریوردی؛ حکومتک ضعفندن استفاده ایدهرک آماسیه، توقاد و سیواس جوارنده برچوق مرید طوپلامشدی؛ سلطانده «قبایده» قلعاسنه التجایه مجبور قالمشدی. بورادن آنجاق قوماندانلرندن بری اولان «مبارز الدین آرمغانشاه» طرفندن قورتاریش اولوب، بوذات، عاصی بی آماسیه ده محاصره ایتمش وکندیسی اسپر ایدهرک ۱۲۳۹ ده [۲] اعدام ایلمشدر. بویالانجی پیغمبرک طرفدارلری «بابائی» نامیله معروفدرلر .

۱۶ نجی عصرده ینه عینی حوالیده راست کلدی کمز و «ابن بطوطه» نک بزه طایتیدیردینی «اخیر» [۳] تماماً باشقه ایدیلر. عرب سیاحتک سوزینه اعتماداً، بو «آخی» اسمنک «قارداشم» معناسنه کنن عربجه کله اولدینی ظن ایدیلشدی؛ حالبوکه اخیراً موسیو «ژ. دهنی» مسئله نک «اصیل، جومرد» معناسنه کنن خالص تورکجه «آقی» کله سنک تلفظ فرقدن عبارت اولدیغی اثبات ایتشدر [۳]. بو، تصوف پرده سی آتنده تماماً بر اصناف جمعیتی، کیزی بر جمعیتدر . «ابن بطوطه» آناطولینک بوتون شهرلرنده، حتی اوزمان «آلتون اوردو» یه عائد «آراق» شهرنده بیله بونلرک تکیه لرینی بولمشدر. بونلرک اجنبی مسافر قبولی و بونلره بیه جک، یانه جق تامینی ایچون اولدینی قادر هر نوع استبدادله مجادله و ظالم حکمدارلرک یاننده کی زوربا و اشرفی اورتهدن قالدیرمق ایچونده پک دیدیشکن اولدق لرینی قیدایدنر. دیمک که بونلرده سیاسی قتللر یاپیورلردی. بو اعتبار ایله، جنکیزک طورونی «هولاکو» طرفندن بر قاج سنه اول صوک ملجالری ییقلمش اولان «اسماعیلر» ه التحاق ایدیورلردی. کندیلرینه «فتیان» یعنی بیکیتلر عنوانی ورن جمعیت اعضاسی، آراننده «آخی» نامیله بر رئیس انتخاب ایدیورلر، بر رئیس اولنره بر اجتماع

[۱] «میکله آمار» ک ۱۰۰ نجی سنه دوریه سی نسخه سنه باقیکنز : ج ۲ ، ص ۲۶۳ و متعاقبده بوکا عائد یازدیغ مونوغرافی .

[۲] باقیکنز : قله مان هو آر، کوچوک آسیاده عربجه کتابه ، رساله مخصوصه ؛ هامر، عثمانلی دولتی تاریخی ، ج ۱ ، ص ۴۴ .

[۳] سیاحتنامه ، ناشر و مترجم لری ، ده فرهمری و سانکینه تی ، ج ۲ ، ص ۲۶۰ الخ ؛ کذا ده فرهمری ، ژورنال آزبایک ، ۴ نجی صیره ، ج ۱۶ (۱۸۴۰) ص ۶۸ - ۷۰

[۴] برهان قاطع صاحبی عاصم افندی ده غیور و سخی کیمسه لره «آقی» دینیلدیکنی وبالآخره اوسته باشیلرده اطلاق ایدیلدیکنی سویلر .

وانزوا یری تاملین ایدیور، و بوراسنی خالیر، شمدانلرله تزیین ایدیوردی. هربری کوندوزین کندی ایشاریلرله اوغراشیور، و آقشاملری قازانجارینک محصلونری رئیس لرینه کتیریور، بوسایه ده اجتماع یرلرینک اداره سی ایچون لازم کان میوه و طعاملری تدارک ایدیورلردی. برمسافر کلیرسه اوکا آقشام یمکی اکرام ایدیورلر، ویا لکز قالدقلمی زمان ده برلکده یمک یدیور، تغنی ویا رقص ایدیورلردی.

بوجعیت یالکز آناطولی یه مخصوص دکلمدی؛ بوتون شر نه یاییلمشدی. عرب مورخی «ابن طقطقه» ۱۱۸۰-۱۲۲۵ تاریخلرنده سلطنت سورن عباسی خلیفه سی «ناصر لدین الله» مناسبتیلرله بوندن بحث ایدیور. بوذات «امامی» یعنی «شیعی» ایدی [۲]. «فتوه» طریقتنک نشانلری، طاشیوردی و بونی باشقهرینه ده تفویض ایتمشدی؛ ۱۳۱۰ ده کندیسنی بو طریقتنک پیری، رئیس اعظمی اعلان وزماننده کی حکمدارلردن کندیسنک بوصفتنی طانیهلرینی طلب ایتدی. [۳]. برچوق کیمسه لر کندیسنی یدندن طریقتنک علامتاری اولان و پدردن انتقال ایدن معین طرزده کی شالوار، جاکت و سائر البسه یی و عادت اوزره شکلنی سلفلرینه علاوه ایتدیکی برقوپه یی تسلیم ایتشدر [۴]. فیندیق آتیور و برچوقلرینه بونی اوکره تیوردی [۵]. داها سوکراری ۱۵ نجی عصرده، اسرارک ایضاحنی حرفلرک ترکبنده ارایان و یوقاریده وجودینه اشارت ایتدی کمز «حروفی» رافضیلکنکینه آناطولیده یاییلدیغنی کوریوروز. اولکی عصرک صوکر بعبنده «فضل الله استر آبادی» طرفندن تأسیس ایدیلن بومذهب، مرتدانه عقیده لرله، داها تأسیس آنندن بری حاجی بکتاشک ولایتی آلتنه کیمش اولان یکیکچریلر طاقنی، تفسیخه اوغراشمقده کیکمه مشدی. بومذهب داها بوکون بیله موجوددر. منسویینی ۱۸۲۶ ده تماماً داغیتلمش اولدقلمی حالده داها یاشایور؛ مع مافیله بونلر الیوم «بکتاشی» نامی آلتندم. طانیئمقده در.

[۱] کوپرلی زاده طرفندن، ص ۳۳۱، نوط ۱ ده ذکر ایدیلن «یحیی البرغازی» نك. فتوتنامه سندن بو جهت تحققیق ایدیور. بونسخه، فرنکار طرفندن اسکندریه دن آلینوب آناطولیده. صایلیغه چیقارلمش یازمه لره مستنداً تألیف ایدلمشدر.

[۲] فخری، ده دربورغ طبعی، ص ۳۴۳؛ ترجمه سی، آمار، ص ۵۵۲

[۳] ابوالفدا، تاریخ، استانبول طبعی، ج ۳، ص ۱۱۹

[۴] دوزی، عرب لغت لرینه علاوه، ج ۲، ص ۲۴۱

[۵] کذا، ج ۱، ص ۵۵۹

ایشته ۱۳ نجی عصرک صوکنده روم سلچوقیلرینک سقو طی زماننده کی انقلابر،
و ۱۴ نجی عصرده ایچلرندن عثمانلی ایمراتورلغنک چیقہ جنی طوائف ملوکک ظہوریدرک،
درویشلرک خلق اوزرنده کی نفوذنی عظیم بر درجہده آرتدیرمشدر . سلطانلرک سیاسی
نفوذی بیتدیکی یرده متصوفلرک معنوی ساحلری مضطرب روخلره ملجأ اولویوردی .
حکومتلرده، بولرک آسایشی محافظه ایچون عرض ایتدکلری بو استنادکاهدن استفادہ ایتدیکی
اهال ایتهمشلردی . اورتا آسیادن طائله سیله برلکده کن جلال الدین رومینک، قونیه
سلطانلری زندنه کوردیکی معاونت وحمایه، بوکی ملاحظاته مستند اولمالیدر .

۳

ایشته شاعر «یونس امره» ۱۳ نجی عصرده، بو اولدقہ چالقاتیلی محیطده دوغمشدر [۱].
اوندن اول خلق شعری «اوزان» لر النده ایدی . تورکار، تونغوزلرک شامانلرینه، آلتایلیلرک
«قاما» لرینه و قیرغیزلرک «باقسی» لرینه بو اسمی وریورلردی . بولر عینی زمانده هم سحر باز،
هم رقاص ، هم ده قوبوز چالار خواننده ، هم ده سائر نیم مدنی اقوامده اولدینی کی
طیب ایدیلر . روم سلچوقیلری تاریخی یازان «ابن بی» نک قید ایتدیکی کی، داستانی
ماهیتده اولان شعرلری، نامدار باشبوغلرک مناقبی ترنم ایدیور، و بوسورتله منی عنعناتی
محافظه ایلورلردی . بو داستانی تور کوردن ایسه، زمانمزہ قادر هیچ برشی قالممشدر .
«یونس امره» نک مزیتی اودوردن قالان براق شعر ایله جلال الدین رومینک اوغلی ومولوی
طریقتنده خلقی اولان «بهاء الدین ولد» نک نظم ایتدیکی بیتنردن صوکر، خلق لسانی قوللانمق
صورتیه تصوفی بیتلر نظم ایتهمسیدر . عرب وعجم عروضنک قواعدنی (قیصه و اوزون
هجلری فرق ایتمین) تورکجه یه تطبیقندن واز کچرک، یالکز، فرانسزجهده اولدینی کی
هجلری پارمقله صایمق صورتیه (هجه حسابی ایله) اکتفا ایتمشدر .

بو درویشک بر منقبه و برده تاریخی واردر . «حاجی بکتاش» منقبه سی، یونسی، پیرینک
مریدی صایمق ایسته یور . «یونس فقیر» برایشچی اولوب ، بر قحطلق سنه سنده ، عزیزلی

[۱] اسکی آناتولی تورکجه سنده «بو یوک قاردهش» معناسته کلیمور . باقیکز : مارتین هارتمان ،
اسلامی شرق ، ج ۴ ، ص ۱۴۴ ؛ ژ . ه . مورتمان ، برلین السنه شرقیه مکتبی بوتنی ، ج ۵ ،
قسم ۲ ، ص ۱۶۸

بولوب ، اوکا هدیه اولق اوزره بر مقدار آلیج کتیرمش و مقابلنده بوغدای ایسته مشدر . عزیز کندیسنی بز قاق کون مسافر ایتمش ، صوکر «یونس» عودت آرزوسنی اظهار ایدنجه « حاجی بکتاش » کندیسنه ، ایسته دیکی بوغدامی یوقسه همتی اولدیغنی اوچ دفعه صورتیر مشدر . « یونس » بوغدای اولدیغنی سویله نیجه ، بوغدای کندیسنه ویرلش و « یونس » حرکت ایتمشدر ؛ فقط یوله ، عزیزك التفاتنه او قدر بی ادبانه جواب ویرمهکه بر قباحت ایشله دیکنی آ کلامش وهان کری دونمش و جرمی اعتراف ایله مشدر . بونک اوزرینه عزیز کندیسنه « طپدوق امره » اسمنده دیگر بر درویشی بوله سنی توصیه ایتمش ، اوده بونک معینه کیره رک ، تکیه سی ایچون یا قه حق اودون تدارکیله مشغول اولمش و بو خدمتی قرق سنه دوام ایتمشدر . بو زمانک نهایتنده بر درویشلر اجتماعنده « یونس کوبنده » دنیلن بر الهیجی نك دیلی طوتولمش ؛ بونک اوزرینه « طپدوق امره » اودونجی سنه دونه رک ، صنعتکارک یرینه تغنی ایتمه سنی امر ایتمش ، و بو دقیقه دن اعتباراً بلیغ تصوفی نظر و خلق تور کیلری سویله مک باشلامشدر .

منقبه بویه ؛ فقط تاریخ نه دیور ؛ بونک ویردیکی معلومات . پک جزئی ، غیر کافی و بعضاً متضاددر ؛ بوکاده بعض افسانه وی جهتلر قاریشیور . بو معلوماتی خلاصه اینده لم . یونس (آنقره ولایتنده کی) سیوری حصار ویا (قسطنونی ولایتنده کی) بولی مضافاتندن سقاریه جوارنده کی کویلردن برینه منسوب بر تورکن کویلیسیدر . هر نه قادر تصوف حاده سندن کچمک آرزوسنده ایدی ایسه ده ، بوکا آنجاق « طپدوق امره » به انتسابدن صوکر ا موفق اولایلمشدر . مع مافیه آناطولی درویشلری آره سنده محفوظ قالان برتواتر ، موغول استیلا سی عقینده بخارادن کله « سنان افندی » ویا « سنان آتا » دن فیض آلمش اولدیغنی سویلرکه ، بو ، احمدیسوینک ، معنویاتنه اولان تأثیرینی اثبات ایدر . اثری ، اودونجیمی اولدیغنی شیخی ایچون بو صمیمی ارتباطی محافظه ایتدیکنی کویستر کده در . عجبا سوریه طریقیه مکیه حاجیلغه ایتدیمی ؟ عینت ابده وعظلمده بولوندیمی ؟ کندیسنه عطی ایدیلن بویه بر سیاحتی علناً ایما ایدن بیتلر کندیسنک دکدر . شیخنک وفاتندن صوکر ا بونک مریدانی کندیسنک اطرافنی آلمش و کندیلرینه مرشد اوله رق طایمشلردر . ۱۳۰۷ دن صوکر ا کی سنه لردن برنده ارتحال ایله مشدر .

فی الواقع ، وفاتنک حقیقی تاریخی بیله میور . حقیقه زده مدفون بولوندیغی ده مجهولدر . زیرا نامی آلتنده طاینان تربلر پک چوقدر . بونلردن بری بروسه ده در ،

یواختال وارد اولہ ماز. چونکہ «یتینیا» نك پاتختی داها او زمان ہنوز رشیم حالندہ بولونان عثمانلی اولکھسنہ عائد دکلدی . بر دیکری بو کون (آیدین ولایتہ منسوب بر سانجاق اولان) صاروخان ولایتک امرہ کویندہ ، قولہ ایلہ صالحلی آراسندہ در ؛ بر دیکری ارضروم اوواسندہ ، پالان دوکن داغلی اتکنندہ واقع دودہ جی کویندہ در؛ داها بر دیکری کیچی بولوقصبہ سی جوارندہ کولک شرقندہ واقع بر کویندہ در . نہایت بر دیکری دہ ، کہ اک محتملی در ، «نفتحات» ک «لامبی» طرفندن یاپیلان ترجمہ سندہ مذکور اولدینی وجہلہ ، سقاریہ وپورصوق ملتقاسندہ واسکیشہردن آنقرہ یہ کیدن شمندوفر خطنک صاری کوی استاسیونندہ واقع بر زیارتکاہدر .

«یونس» عجبا حقیقہ یوقاریدہ سوبلہ دیکمز دورده یاشامشیدر، یوقہ بومشکو کیتلر ایچندہ یاکلیش خبر آلمش بر مؤرخک خیالندن اویدوردینی بر تاریخک قارشیسندہ می بز ؟ «یونس» ک ۱۴ نجی عصرده یاشامقدہ اولدیغنه عائد المزدہ قطعی بروشقہ وارد: ۱۴۳۸ دہ مراد ثانی دورندہ ، «اورہ نوس اوغلی علی بک» قومانداسندہ کی عثمانلی اوردوسی «اردل» ی استیلا ایتش و بورادن ۷۰۰۰۰ اسیر کتیرمشدر . بونلر آراسندہ اون دورت یاشندہ بر کنج بولونمشدر کہ اسمی مجهول قالمشدر . فقط مولباخده اسیر ایدیلنلر آراسندہ بولوندینی ایچون «مولباخلی» دیہ معروفدر . ادرنہ ، برغمہ ، بروسہ و ساقیزدہ یکرمی ایکی سنہ یاشامش و بعدہ مملکتہ دونمشدر . ایشته بو ، تورکیا حقندہ یازدینی کتابدہ ، یونسک ایکی خلق تورکوسنی غوتیک حر فلرلہ نقل ولایتینجہ یہ ترجمہ ایتمشدر؛ وینہ بو ، کون کی آشکار اولہرق کوستریورکہ ، یونس ۱۵ نجی عصر اورتہ سندہ آناطولیدہ رغبتدہ ایس و آلہپیری پک یوسک بدرجہدہ تقدیر اولونمقدہ ایش [۱] .

هیچ بکلہ نہین بر طرزده محفوظ قالمش اولان بو ایکی آلہی ، مطبوع دیوانلردہ یوقنر؛ بو دیوانک برچوق نسخہ لری کرک شرق و کرک اوروپا کتبخانہ لرنده موجود بولونمقدہ در . بناء علیہ «دیوان» نامی آلتندہ کی شعرلر مجموعہ سنک ، زمانہ قادار حقیقہ مادینی پک محتملدر . آکلایشیلان ، مجموعہ ، بو طریقت منسوبلرندن بر ذرویش طرفندن طولپلانمشدر . حقیقہ موثوقتی ثابت اولانلر ، یالکیز ، مولباخلی اسیر طرفندن صورتلری نقل ایدیلش ایکی پارچہ

[۱] باقیکنز : هامر ، یوقاریدہ مذکور اثر ، ج ۲ ، ص ۲۹۰ و ۴۹۲ ؛ قارل فوی ، برلین السنہ شرقیہ مکتبی بولتنی ، ج ۴ ، ۱۹۰۱ ؛ کنذا : کیپ ، عثمانلی نظمی تاریخی ، ج ۱ ، ص ۱۶۵ .

ایله، یکانه نسخه سی استابولده بایزید جامعی کتبخانه سنده محفوظ اولوب ۱۵۱۲ تاریخده دا کر دیرلی حاجی کمال طرفندن تالیف ایدیلش اولان «جامع النظائر» اسمنده کی اثرده بولونانلردر. داها بر چوقلری ، ایچینده ساده جه اسمی مذکور اولدینی ایچون ، دوغرو اولمایه رق کندیسنه اسناد ایدیلشدر . حالبوکه یالکیزبو کیفیت بوندن صرف نظر اتمکی ایجاب ایتدیرر. چونکه شاعرك غزل طرزنده کی شعرلرینک صوکنده اسمنی ذکر اتمه سی معناد ایسه ده نچکیه اورته سنده بویه برشی یامه سی ادب قواعدینه مغایردر . بوندن شونتیجه چقارکه ، اسکی نسخه لری موجود اولمایان بو متن دخی، لسان تاریخی نقطه نظرندن، بروثیقه کی نظره آینه ماز ؛ یالکیزشوقدرینک قبولیله اکتفا ایدیله بیلرکه، صوتیات ، لغات اعتباریله بونلرک یازیلش اولدینی اسکی آناتولی لسانی، الیوم آذربایجانده قونوشولمده اولان آزرلی تورکجه سنه پک بویوک بر مشابته عرض ایده ر.

یونس ، «امی» عد اولونویور و بوتون وثائق اونی بو صورتله کوسترمکده در . «کیب» بو فکری قبول ، «مه لیورانسکی» ایسه رد اتمکده در. مع مافیه بوراده آ کلاشمق لازمدر: «امی ساده جه مکتبده مدرسه ده قرآنه متعلق درس لکورمه مش» دیمکدر . حالبوکه یونس الهام طریقیه ، تصوفی فیض آلمشدر. کندیمی شعرلندن برنده دیورکه: «یونس کواکل کتابخی او قور ، النه قلم آلمامشدر» (ص ۳۰۶) . اولیا و انبیانک مناقبی ، شه سز فردوسینک شهنامه سندن آلمه او قدیم ایران اساطیرینی بیلوردی ؛ «جلال الدین رومی» نک معنویاتی اوزرینه اولان تأثیری انکار اولوناماز . داها باشقه لری ده عالم اولدقلری حالده ، احتمال محویتلرینه بناء ، «امی» عنوانی آلمشدردر. نته کیم «خلوتیه» طریقنک شعبه لرندن «سنایه» نک مؤسس «امی سنان» (وفاتی ۱۵۵۱) ، ایله عینی طریقنک «یکیت باشی» شعبه سنک مؤسس المالولی «سنان امی» (وفاتی ۱۶۶۴) بو جمله دندر .

یالکیز آناتولینک ۱۳ نجیدن ۱۵ نجی عصره قادارکی تاریخی دکیل ، بو و بوندن اولکی دوره لده بوتون اسلامی شرق عالمنده دوران ایدن فکدرلر، حتی مستشرقلر آراسنده ، اوقادار آز معلومدرکه ، بونلری تعمیقه خدمت ایده جک اترلر ممنونیتله قارشیلانه جقدر. اونک ایچون بز «کوپریلی زاده محمد قواد بکک» یازدینی اثر کی ، نظر لری حل اولونه جق مسئله لر اوزرینه جلب ایدن و بونلرک کوستردیکی برچوق یکی و آرتیق اولدن اولدینی کی تحریات ایچون غیر قابل وصول اولمایان منبع لر سایه سنده حل اولونه جقلرینی امید ایتدیرن جلدک انتشارینی سلاملامقله مسعود اولویورز .

قده ماهه هر آره

[بو مقاله « اسکی تورک درویشلری » عنوانی آلتنده، فرانز انستیتوسی طرفندن نشر ایدیلن « ژورنال ده ساوان » ده مندرحدر. « یکی سلسله، نومرو ۱ - ۲، کانون ثانی - شباط، ۱۹۲۲، ص ۵ - ۱۸ ». راغب خلوصی بک طرفندن ترجمه ایدیلشدر] .

« استانبولده بر تاریخ انجمنک تاسیسی و دارالفنونده تورک ادبیاتی تاریخی کرسیسنگ، وطن پرور حسیاتیله معروف محرریندن « کوپرلی زاده محمد فؤاد » بکه تودیعی، استانبول حکومتی اوقادار الیم ماجرالره سور و کله یین « تورانجیلیق » حرکتی، بالذات تورک لری نظر لری کندی تاریخلرینه عطف ایتمه لرینه خدمت ایله مشدر . بونک اوزرینه یکی وثیقه لر تحریسنه کیریشیلش، خصوصی قولکسیونلره جامع کتبخانه لری آراشدر یلغه باشلا مشدر؛ آرتیق رسمی وقعه نویسلرک اسکی عثمانلی ایمرطورلقنک حیاتی حقنده آنجاق صولوق . خلاصه ویردک لرینه قناعت حاصل ایدیلش، و تامده زوال بولاجتی بر صیراده، بوقوتلی دولتک منشأ لری مسئله سی تعمیق ایدیلک ایسته مشدر. موضوع بحث جلد، بونوع فکر حرکتلرینک محسولیدر. بوندن ماعدا، شوندن دولایی ده ذکره شایان درکه مؤلفی اوروپا عرفانی آلمشدر؛ فرانسیزجه و غالباً آلمانجه بیلور؛ انتقاد اصولر منزی بیلور و تطبیق ایدیور؛ لسان مساعد اولدجه علمی تعبیر لری ترجمه، عکس تقدیرده متن داخلنه اولدینی کی لایینجه حرف لرله درج ایدیور. آرقه سندن کندیسنی تقلید ایده نلر چیقارسه - که بونلرک چوق اولاجغنی ظن ایدرم - بو اثر، بر دور آچه جقدر : بوسایه ده امید اولونه بیلرکه، عثمانلی سلطانلری پایتختنک خصوصی و عمومی کتبخانه لرینک احتوا ایتدیکی قیمتدار خزینه لر میدانه چیقاریلش اولاجقدر . فؤاد بک، برچوق نوظلری آراسنده، دردست احضار اولان اثرلری میاننده، بالخاصه یونسدن اولکی شاعر لر دن « کاشمیری » حقنده بر مخطره نشر ایده جکنی ده خبر ویریور [ص ۲۷۰، نوط]. بومتبحر تاریخینک مساعیمی محسوللرینک بر آن اول انتشاری تمی اولونور . بویکی وثیقه لر سایه سنده، شیمدی یه قادار بو دوره سی مظلم قالمش اولان آناتولی تاریخی، بکله نهمین بر طرزده تنور ایده جکدر ؛ غیر مطبوع متلر و بونلره متعلق تدقیقلر انتشار ایتدکجه، هر طرفدن علاقه لرده اونسبتده آرتجه جقدر .

قد مانه هو آر

[ژورنال آزاتیک، ۱۹۲۳، کانون ثانی - مارت نسخه سنده مندرج مقاله دن راغب خلوصی بک طرفندن خلاصه ترجمه ایدیلشدر] .